

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สิทธิบัตร หมายถึง สิทธิขาดที่รัฐมอบให้แก่เจ้าของผลงานการประดิษฐ์ หรือผลงานการออกแบบผลิตภัณฑ์ ในการที่จะใช้ จำหน่าย ผลิต หรือยอมให้ผู้อื่นใช้สิทธิของตน ดังกล่าวแต่เพียงผู้เดียว ในช่วงระยะเวลาที่กำหนดไว้ เพื่อเป็นการตอบแทนแก่เจ้าของผลงานในการที่ได้เปิดเผยการประดิษฐ์ หรือออกแบบผลิตภัณฑ์ของตนให้แก่สาธารณชน (สุชาย เขาววิศิษฐ์, 2538) สิทธิบัตรนับเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่สำคัญประเภทหนึ่ง ที่รัฐออกให้เพื่อคุ้มครองการประดิษฐ์ หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ ซึ่งมีประโยชน์ในการผลิตทางอุตสาหกรรม หัตถกรรม เกษตรกรรม และพาณิชย์กรรม ในประเทศที่พัฒนาแล้ว จะให้ความสำคัญเรื่องการบันทึกและเผยแพร่ความรู้ทางเทคโนโลยี เพื่อช่วยให้มีการเรียนรู้และเกิดความรู้ในขั้นต่อไป วิธีที่จะทำให้อำนาจของความรู้อยอมเปิดเผยความรู้นั้น คือ การจัดให้มีการจดทะเบียนสิทธิบัตร (ทวีลักษณ์ บุญคง, 2526) การจดทะเบียนสิทธิบัตร จะก่อให้เกิดการจูงใจให้เกิดสิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ ส่งเสริมให้เกิดการปรับปรุงกรรมวิธีผลิตใหม่ ๆ ตลอดจนสนับสนุนการเผยแพร่ความรู้เรื่องเทคโนโลยี (Walker, 1984)

สำหรับประเทศไทยนั้นได้มีการจัดตั้งกรมทรัพย์สินทางปัญญา สังกัดกระทรวงพาณิชย์ ขึ้นเมื่อวันที่ 3 พฤษภาคม 2535 เพื่อทำหน้าที่กำกับและดูแลงานด้านการคุ้มครองทรัพย์สินทางปัญญา ให้สอดคล้องกับสถานะทางเศรษฐกิจการค้าของประเทศและระหว่างประเทศ ที่มีการแข่งขันและทวีความรุนแรงมากขึ้น (กรมทรัพย์สินทางปัญญา, 2535) ยิ่งกว่านั้นกรมทรัพย์สินทางปัญญา ยังมีหน้าที่รับจดทะเบียนสิทธิบัตรและส่งเสริมให้มีการใช้ประโยชน์จากสิทธิบัตร รวมทั้งข้อมูลสารนิเทศทางเทคโนโลยีจากเอกสารสิทธิบัตร เพื่อศึกษา วิจัย และพัฒนารวมทั้งการผลิตสินค้าในเชิงพาณิชย์อีกด้วย

สิทธิบัตรมี 2 ประเภท คือ สิทธิบัตรการประดิษฐ์ (Invention patent) และสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ (Designs patent) โดยสำนักงานสิทธิบัตรของแต่ละประเทศจะออกเอกสารสำคัญ 2 ฉบับ ให้แก่ผู้ยื่นคำขอที่ได้รับสิทธิ์ ฉบับแรก คือ เอกสารแสดงการให้เอกสิทธิ์ (Letters Patent) ในการทำ การใช้ การขายสิ่งประดิษฐ์ ตามเอกสารสิทธิบัตรเลขที่

ที่ออกให้ ในช่วงระยะเวลาหนึ่ง ตามกฎหมายสิทธิบัตรของแต่ละประเทศ เอกสารแสดงการให้สิทธินี้ไม่มีรายละเอียดที่เป็นความรู้ทางเทคโนโลยีปรากฏอยู่ ฉบับที่ 2 เป็นเอกสารสิทธิบัตรซึ่งเป็นเอกสารที่ให้ความรู้ทางเทคโนโลยี (Patent Specification) ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน คือ ข้อมูลบรรณานุกรมของเทคโนโลยี รายละเอียดของการประดิษฐ์ ซึ่งเป็นความรู้ทางเทคโนโลยี และข้อถ้อยสิทธิ์ หรือส่วนของความรู้ที่ผู้ทรงสิทธิ์ได้รับการคุ้มครอง ในช่วงเวลาที่ได้รับเอกสิทธิ์ และส่วนนี้ต้องเป็นความรู้ใหม่จึงจะขอถ้อยสิทธิ์ได้

เอกสารสิทธิบัตรจึงเป็นเอกสารที่อธิบายความเป็นมาของการประดิษฐ์ที่ นักประดิษฐ์ได้ทำการคิดค้นขึ้น ซึ่งจะมีรายละเอียดที่เกี่ยวข้องกับสิ่งประดิษฐ์นั้น ๆ นับตั้งแต่กรรมวิธีการผลิต การปรับปรุงกรรมวิธีการผลิต แบบการผลิต ภาพแสดง เป็นต้น ซึ่งผู้ที่มีความรู้ในสาขาที่เกี่ยวข้องกับการประดิษฐ์นั้น สามารถทำหรือปฏิบัติตามได้ นอกจากนี้เอกสารสิทธิบัตรยังมีรายละเอียดของข้อถ้อยสิทธิ์ หรือส่วนของความรู้ที่ผู้ทรงสิทธิ์ได้รับการคุ้มครองในช่วงเวลาที่ได้รับเอกสิทธิ์ด้วย (ศูนย์สนเทศสิทธิบัตร กรมวิทยาศาสตร์บริการ, 2538 ; ทวีลักษณ์ บุญคง, 2526) สำหรับระยะเวลาการคุ้มครองสิทธิ์นั้น ในปัจจุบันนี้ไม่มีกฎหมายสิทธิบัตรของประเทศใดที่กำหนดอายุการคุ้มครองสิทธิ์ไว้เกิน 20 ปี (สุชาย เขาววิศิษฏ, 2538) โดยสิทธิบัตรการประดิษฐ์ของไทย จะมีอายุการคุ้มครอง 20 ปี และสิทธิบัตรการออกแบบผลิตภัณฑ์ของไทย จะมีอายุการคุ้มครอง 10 ปี นับแต่วันที่ยื่นคำขอรับสิทธิบัตร

เอกสารสิทธิบัตรที่มีการเผยแพร่ในปัจจุบันนี้ เป็นเอกสารสิทธิบัตรที่จัดพิมพ์โดยสำนักงานสิทธิบัตรของประเทศต่าง ๆ และมีเอกสารสิทธิบัตรฉบับคำขอที่จัดพิมพ์เผยแพร่โดยองค์การสิทธิบัตรระหว่างประเทศ ตัวอย่าง เช่น European Patent Applications ซึ่งจัดพิมพ์โดยองค์การสิทธิบัตรยุโรป (European Patent Organization = EPO) และ International Patent Applications จัดพิมพ์โดยองค์การทรัพย์สินทางปัญญาแห่งโลก (World Intellectual Property Organization=WIPO) เป็นต้น โดยที่องค์การทรัพย์สินทางปัญญาแห่งโลกเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่กำหนดรูปแบบการจัดพิมพ์เอกสารสิทธิบัตร ให้เป็นรูปแบบมาตรฐานสากล (ทวีลักษณ์ บุญคง, 2526) ในแต่ละปีจะมีเอกสารสิทธิบัตรจัดพิมพ์ออก เผยแพร่มากกว่า 1.5 ล้านเรื่อง ในจำนวนนี้เป็นเอกสารสิทธิบัตรของประเทศญี่ปุ่นประมาณ 2 แสนเรื่อง ของประเทศสหรัฐอเมริกาประมาณ 7-8 หมื่นเรื่อง (Walker, 1984) สำหรับสิทธิบัตรของประเทศไทย มีประมาณ 1 พันเรื่อง ต่อปี

เนื่องจากเอกสารสิทธิบัตรเป็นผลิตผลของการวิจัยและ/หรือพัฒนาทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่สำคัญ ซึ่งมีการตรวจสอบโดยเจ้าหน้าที่ตรวจสอบสาระสำคัญก่อนการอนุมัติสิทธิบัตรในเอกสารสิทธิบัตรซึ่งเป็นข้อมูลและตัวเลข ถือว่าเป็นข้อมูลที่เชื่อถือได้มีความถูกต้อง

ตามหลักวิชา การเปิดเผยข้อมูลที่ขอลดสิทธิบัตร ซึ่งจะต้องเป็นความจริง ชัดเจน จนผู้ที่มีความชำนาญในระดับสามัญในศิลปะวิทยาการนั้น สามารถปฏิบัติตามการประดิษฐ์ที่อ้างได้ สิทธิบัตรจึงเป็นเอกสารที่มีคุณค่าและจัดเป็นงานเขียนเกี่ยวกับหลักวิชาสำคัญ ๆ ที่จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านผลผลิต ขบวนการผลิต ความคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ และความคิดที่จะปรับปรุงหรือประยุกต์ให้เกิดสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นอันเป็นความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี ดังนั้น สารนิเทศในเอกสารสิทธิบัตรจึงสามารถนำไปใช้ได้ โดยไม่ต้องเริ่มต้นวิจัยค้นคว้าใหม่

ประโยชน์ของสารนิเทศในเอกสารสิทธิบัตร นอกจากมีผลดีในด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยีแล้วยังมีประโยชน์ในการเจรจาต่อรองในการซื้อ-ขายเทคโนโลยี การติดตามดูความเคลื่อนไหวในกิจการของบริษัทคู่แข่ง ช่วยแก้ปัญหาทางเทคนิคซึ่งไม่อาจแก้ไขได้โดยง่าย และเป็นประโยชน์ในด้านการศึกษา การวิจัยและพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนการติดตามประเมินและคาดคะเนความก้าวหน้าของเทคโนโลยีล่าสุดในสาขาต่าง ๆ ได้สะดวกและรวดเร็ว ทั้งในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศคู่แข่งชั้นในทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม (Banner, 1992 ; Auger, 1992) อย่างไรก็ตาม Walker (1984) ได้ตั้งข้อสังเกตว่ายังมีผู้นำเอกสารสิทธิบัตรไปใช้ให้เกิดประโยชน์น้อยมาก

บุคลากรทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของประเทศต่าง ๆ จำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากเอกสารสิทธิบัตร เนื่องจากการศึกษาหาความรู้จากเอกสารสิทธิบัตรเป็นวิธีถ่ายทอดเทคโนโลยีวิธีหนึ่ง ซึ่งจะช่วยให้ผู้ที่ได้รับการถ่ายทอด สามารถแสวงหาความรู้ ติดตามความก้าวหน้าและพัฒนาการของเทคโนโลยีทุกสาขาได้อย่างกว้างขวางตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน และยังอาจศึกษาค้นคว้าหรือวิจัยต่อไป เพื่อนำไปสู่สิ่งประดิษฐ์ใหม่ หรือการออกแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม โดยไม่ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการคิดทำสิ่งนั้นขึ้นเองตั้งแต่ต้น (เอมอร ศรีนิลทา, 2533)

ผู้ใช้เอกสารสิทธิบัตรส่วนใหญ่ จึงเป็นผู้ที่ต้องปฏิบัติงานที่เกี่ยวข้องทั้งในสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งครอบคลุมตั้งแต่ นักศึกษา อาจารย์ นักวิชาการ/นักวิจัย ผู้ประกอบการ ผู้ให้บริการสารนิเทศ และผู้สนใจทั่วไป (ศูนย์ข้อมูลทรัพย์สินทางปัญญา กรมทรัพย์สินทางปัญญา, 2540 ; ศูนย์สนเทศสิทธิบัตร กรมวิทยาศาสตร์บริการ, 2540 ; สุขาย เชาววิศิษฐ, 2538)

นักวิชาการเป็นกลุ่มผู้ใช้ที่มีประสบการณ์การใช้เอกสารสิทธิบัตร เนื่องจากนักวิชาการที่เป็น ครู อาจารย์ ในสถาบันการศึกษา และหน่วยงานวิจัยทั้งภาครัฐและเอกชน จะใช้สารนิเทศจากเอกสารสิทธิบัตร ในด้านการศึกษาความรู้ทางวิทยาการและเทคโนโลยีที่ทันสมัย และการนำไป

แก้ปัญหาทางเทคนิค หากเป็นนักประดิษฐ์จะเป็นผู้ที่มีผลงานวิจัย ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในระหว่างการทดลองในห้องปฏิบัติการ มีบางส่วนที่สามารถนำไปพัฒนาเชิงการค้าได้ ในขณะที่นักศึกษาเป็นกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์จากเอกสารสิทธิบัตร เพื่อประกอบการทำรายงาน การทำวิทยานิพนธ์ รวมทั้งการสัมมนาในรายวิชาที่เกี่ยวข้อง

สำหรับผู้ประกอบการที่อยู่ในหน่วยงานอุตสาหกรรมมักใช้สารนิเทศจากเอกสารสิทธิบัตรเพื่อการผลิตผลิตภัณฑ์ การแก้ไขปัญหาทางเทคนิค การวิจัยและพัฒนาการผลิตและผลิตภัณฑ์ การติดตามและประเมินความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี การกำหนดนโยบายและการวางแผนการผลิตและการตลาด การเลือกและเจรจาต่อรองซื้อ-ขายเทคโนโลยี ตลอดจนการติดตามดูความเคลื่อนไหวในกิจการของบริษัทคู่แข่งทางการค้า ส่วนผู้สนใจทั่วไป ซึ่งอาจเป็นนักประดิษฐ์ที่มีอาชีพอิสระ จะใช้สารนิเทศในเอกสารสิทธิบัตร เพื่อให้เกิดแนวคิดในการประดิษฐ์และเพื่อแก้ไขปัญหา

การที่เอกสารสิทธิบัตรเป็นแหล่งความรู้ทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่สำคัญ และมีบุคลากรหลายกลุ่มจำเป็นต้องใช้ประโยชน์จากสารนิเทศในเอกสารสิทธิบัตรดังกล่าว ทำให้ประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น สหรัฐอเมริกา สหราชอาณาจักร ญี่ปุ่น มีการจัดส่งเอกสารสิทธิบัตรไปเผยแพร่และสะสมในห้องสมุด โดยเฉพาะห้องสมุดมหาวิทยาลัย เพื่อเปิดเผยความรู้ทางเทคโนโลยีต่อสาธารณชน ซึ่งจะช่วยให้มีผู้รู้เพิ่มขึ้น และโอกาสที่ความรู้นั้นจะออกเผยและพัฒนาต่อไปยิ่งมีมากขึ้น (ทวีลักษณ์ บุญคง, 2526) สำหรับแหล่งเอกสารสิทธิบัตรในประเทศไทยที่ทำหน้าที่รวบรวมเอกสารสิทธิบัตรฉบับสมบูรณ์ที่สำคัญมี 2 แห่ง คือ ศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร กองสนเทศวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กรมวิทยาศาสตร์บริการ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม กับ ศูนย์ข้อมูลทรัพย์สินทางปัญญา ศูนย์สารสนเทศทรัพย์สินทางปัญญา กรมทรัพย์สินทางปัญญา กระทรวงพาณิชย์

ศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร กรมวิทยาศาสตร์บริการ นับเป็นแหล่งรวบรวมเอกสารสิทธิบัตรแห่งแรกในประเทศไทย ได้จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2521 มีการดำเนินการจัดหา และให้บริการเอกสารสิทธิบัตรทั้งฉบับสมบูรณ์ และเอกสารฉบับย่อที่พิมพ์เผยแพร่ โดยสำนักงานสิทธิบัตรทั้งของไทยและต่างประเทศ โดยรวบรวมในรูปแบบสิ่งพิมพ์ ไมโครฟิล์ม ฐานข้อมูล และซีดีรอม

ศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตรแห่งที่สอง คือ ศูนย์ข้อมูลทรัพย์สินทางปัญญา กรมทรัพย์สินทางปัญญา จัดตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2538 ทำหน้าที่เผยแพร่และให้บริการข้อมูลเอกสาร

สิทธิบัตรไทยที่มีผู้มาขอจดสิทธิบัตร และต่อมาได้จัดหาเอกสารสิทธิบัตรฉบับสมบูรณ์ของประเทศต่าง ๆ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ออสเตรเลีย และยุโรป ฯลฯ เพื่อใช้ในการตรวจสอบและให้บริการแก่ผู้ใช้ ทั้งในรูปสิ่งพิมพ์ ไมโครฟิล์ม ฐานข้อมูล และซีดีรอม

นอกจากศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตรทั้ง 2 ศูนย์ข้างต้นแล้ว จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยยังได้จัดตั้งศูนย์บริการข้อมูลเอกสารสิทธิบัตร ที่สถาบันวิทยบริการ เพื่อสนองนโยบายของมหาวิทยาลัยที่จะส่งเสริมให้บุคลากรของมหาวิทยาลัย มีการวิจัยและประดิษฐ์หรือสร้างสรรค์งานด้านทรัพย์สินทางปัญญา ทำให้มหาวิทยาลัยบรรลุหน้าที่และบทบาทในด้านส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม แต่การดำเนินงานรวบรวมเอกสารสิทธิบัตรของศูนย์ยังอยู่ในระยะเริ่มต้น จึงมีข้อจำกัดเรื่องจำนวน และรูปแบบของเอกสารสิทธิบัตรที่มีให้บริการ กล่าวคือมีเพียงเอกสารสิทธิบัตรฉบับสมบูรณ์เฉพาะในรูปซีดีรอม ของสหรัฐอเมริกาซึ่งมีตั้งแต่ ปี ค.ศ. 1991-ปัจจุบัน และมีเอกสารสิทธิบัตรของประเทศยุโรปตั้งแต่ปี ค.ศ. 1989-ปัจจุบัน เท่านั้น จึงไม่อาจจัดเป็นศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตรโดยตรง

แม้ว่าจะมีแหล่งบริการเอกสารสิทธิบัตร ซึ่งทำหน้าที่รวบรวมเผยแพร่และให้บริการเอกสารสิทธิบัตรให้แก่ผู้ใช้ และผู้ใช้สามารถนำสารนิเทศจากเอกสารสิทธิบัตรไปใช้ประโยชน์ได้สูงสุด แต่คนไทยยังมีการใช้เอกสารสิทธิบัตรไม่มากนัก ดังเห็นได้ว่ามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนี้โดยตรง คือ การใช้สิทธิบัตรของอาจารย์สาขาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ คณะวิทยาศาสตร์ ในสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ (ปฤษฎิน นาคทรพรพ, 2537) ซึ่งศึกษาจากอาจารย์สาขาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ จำนวน 208 ราย พบว่า อาจารย์ 162 ราย ไม่เคยใช้สิทธิบัตร เนื่องจากไม่มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยที่ทำ มีอาจารย์เพียง 46 ราย ที่ใช้สิทธิบัตร

การที่เอกสารสิทธิบัตรเป็นขุมทรัพย์ทางปัญญา และเป็นประโยชน์ในด้านการศึกษาศาสตร์และเทคโนโลยี ที่คนรุ่นก่อนค้นพบและสะสมเป็นมรดกตกทอดแก่คนรุ่นต่อ ๆ ไป แต่หากไม่มีผู้สนใจ หรือไม่มีโอกาสได้เรียนรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่ค้นพบและมีอยู่แล้วในเอกสารสิทธิบัตร รวมทั้งไม่อาจนำความรู้เหล่านั้นไปเป็นพื้นฐานในการศึกษาวิจัย เพื่อให้เกิดการประดิษฐ์คิดค้นในขั้นต่อไปได้อีก ตลอดจนไม่มีความรอบรู้ ไม่มีความสามารถพอที่จะรับการถ่ายทอดเทคโนโลยีจากต่างประเทศได้โดยสะดวก จัดเป็นความสูญเสียที่มีผลต่อเนื่องไปถึงอนาคตของชาติด้วย (ทวีลักษณ์ บุญคง, 2526)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นความสำคัญที่จะศึกษาการใช้เอกสารสิทธิบัตรในแหล่งที่มีการรวบรวมเอกสารสิทธิบัตรโดยตรง โดยศึกษาการใช้เอกสารสิทธิบัตรในศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร ในด้านผู้ใช้ ความถี่ในการใช้ วัตถุประสงค์ ประเภทและสาขาของสิทธิบัตรที่ใช้ และเครื่องมือที่ใช้ใน

การเข้าถึง รวมทั้งการใช้ข้อมูลในเอกสารสิทธิบัตรและการนำไปใช้ประโยชน์ ตลอดจนปัญหา การใช้เอกสารสิทธิบัตรและศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร เพื่อให้ได้ทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์แก่แหล่ง สารนิเทศสิทธิบัตรให้สามารถกำหนดนโยบายการดำเนินงาน และการบริการ การให้คำแนะนำ การจัดทำคู่มือช่วยค้น และการจัดหาเอกสารสิทธิบัตรได้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้ โดยเฉพาะ การประชาสัมพันธ์ให้นักประดิษฐ์ นักวิจัยและผู้ผลิตของไทย นำความรู้ในเอกสารสิทธิบัตรไปใช้ ประโยชน์ในการวิจัยและพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และส่งเสริมให้มีการลงทุน ในภาคอุตสาหกรรมของประเทศมากขึ้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย เพื่อศึกษา

1. การใช้เอกสารสิทธิบัตรในศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร ด้านผู้ใช้ ความถี่ในการใช้ วัตถุประสงค์ ประเภทและสาขาที่ใช้ และเครื่องมือที่ใช้ในการเข้าถึง
2. ข้อมูลที่ใช้ในเอกสารสิทธิบัตรและการนำไปใช้ประโยชน์
3. ปัญหาการใช้เอกสารสิทธิบัตรและศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร

สมมติฐาน

1. ผู้ใช้เอกสารสิทธิบัตรในศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตรส่วนใหญ่ ใช้เอกสารสิทธิบัตรเพื่อ การวิจัย โดยใช้เอกสารสิทธิบัตรประเภทการประดิษฐ์ และใช้สื่ออิเล็กทรอนิกส์เป็นเครื่องมือ ใน การเข้าถึง
2. ผู้ใช้เอกสารสิทธิบัตรในศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตรส่วนใหญ่ ใช้ข้อมูลในส่วนความรู ้ทางเทคโนโลยีของการประดิษฐ์
3. ผู้ใช้ประสบปัญหาระดับมากในเรื่องไม่มีเอกสารสิทธิบัตรฉบับสมบูรณ์ที่ต้องการ และปัญหาสถานที่ตั้งของศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตรอยู่ไกล

ขอบเขต/ประชากร

ประชากรที่เกี่ยวข้องในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

1. ศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตรที่ให้บริการเอกสารสิทธิบัตรแก่ผู้ใช้ ซึ่งมีลักษณะ ดังต่อไปนี้

ก. เป็นศูนย์ที่มีการรวบรวมและให้บริการเอกสารสิทธิบัตรโดยตรง โดยมีเอกสาร สิทธิบัตรฉบับสมบูรณ์ ในรูปของสิ่งตีพิมพ์ ไมโครฟิล์ม หรือ ซีดีรอม

ข. มีระบบการจัดเก็บและการทำงานคู่มือช่วยค้น ให้ผู้ใช้เข้าถึงเอกสารสิทธิบัตร ได้สะดวก เช่น วรรณคดี ฐานข้อมูล ฯลฯ

ค. มีบุคลากรที่สำเร็จการศึกษาทางสาขาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ทำหน้าที่ให้บริการ

จากลักษณะของศูนย์สารนิเทศดังกล่าวข้างต้น ทำให้มีแหล่งสารนิเทศสิทธิบัตร ที่ใช้ศึกษาวิจัย จำนวน 2 แห่ง คือ ศูนย์ข้อมูลทรัพย์สินทางปัญญา กรมทรัพย์สินทางปัญญา และศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร กรมวิทยาศาสตร์บริการ

2. ผู้ใช้เอกสารสิทธิบัตร คือ ผู้ที่เข้าใช้เอกสารสิทธิบัตรในศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร ทั้ง 2 แห่ง ในการกำหนดจำนวนผู้ใช้ได้ศึกษาจากสถิติการใช้เอกสารสิทธิบัตรของศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร ทั้ง 2 แห่ง ในปี 2538 พบว่า มีจำนวนผู้ใช้ 4,200 คน สามารถจำแนกได้ดังนี้

2.1 ศูนย์ข้อมูลทรัพย์สินทางปัญญา กรมทรัพย์สินทางปัญญา มีผู้มาใช้เอกสารสิทธิบัตร ในปี 2538 เฉลี่ยประมาณ 300 คน/เดือน คิดเป็นจำนวนผู้ใช้ปีละ 3,600 คน

2.2 ศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร กรมวิทยาศาสตร์บริการ มีผู้มาใช้เอกสารสิทธิบัตร ในปี 2538 เฉลี่ยประมาณ 50 คน/เดือน คิดเป็นจำนวนผู้ใช้ปีละ 600 คน

ในการคำนวณกลุ่มประชากรตัวอย่างที่ใช้ในศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตรทั้ง 2 แห่ง เพื่อใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยใช้สูตรของ Yammane (1973) ทำให้ได้กลุ่มประชากรตัวอย่างจำนวน 365 คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 8.7 ของประชากรทั้งหมด ดังนั้นขนาดกลุ่มตัวอย่างประชากรของศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตรจำแนกเป็น กลุ่มตัวอย่างประชากรของศูนย์ข้อมูลทรัพย์สินทางปัญญา กรมทรัพย์สินทางปัญญา คิดเป็นจำนวน 313 คน และกลุ่มประชากรตัวอย่างของศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร กรมวิทยาศาสตร์บริการ คิดเป็นจำนวน 52 คน

วิธีการดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาค้นคว้าจากหนังสือ วารสาร เอกสาร และรายงานวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง
2. ศึกษาสภาพและนโยบายการดำเนินงานรวมทั้งการให้บริการเอกสารสิทธิบัตรแก่ผู้ใช้ของศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร 2 แห่ง โดยหาข้อมูลจากคู่มือปฏิบัติงาน และสัมภาษณ์ผู้ปฏิบัติงานที่ศูนย์ข้อมูลทรัพย์สินทางปัญญา กรมทรัพย์สินทางปัญญา และศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร กรมวิทยาศาสตร์บริการ

3. วิจัย ใช้การวิจัยเชิงสำรวจ

4. สร้างเครื่องมือเพื่อใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามสำหรับกลุ่มประชากรตัวอย่าง ประกอบด้วยคำถาม 4 ตอน คือ

ตอน ก เป็นคำถามเกี่ยวกับ ข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ใช้เอกสารสิทธิบัตร

ประกอบด้วย ข้อมูลของผู้ใช้ สถานภาพ วุฒิการศึกษา สาขา และประเภทของอุตสาหกรรมที่ปฏิบัติงานหรือประกอบการเกี่ยวข้อง

ตอน ข เป็นคำถามเกี่ยวกับ การใช้เอกสารสิทธิบัตร ประกอบด้วย ประสบการณ์การใช้เอกสารสิทธิบัตร และการใช้เอกสารสิทธิบัตร ในศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร 2 ศูนย์ คือ ที่ศูนย์ข้อมูลทรัพย์สินทางปัญญา กรมทรัพย์สินทางปัญญา หรือศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร กรมวิทยาศาสตร์บริการ เกี่ยวกับความถี่ในการใช้ วัตถุประสงค์ ประเภทและสาขาที่ใช้ และเครื่องมือที่ใช้ในการเข้าถึงเอกสารสิทธิบัตร

ตอน ค เป็นคำถามเกี่ยวกับ ข้อมูลที่ใช้ในเอกสารสิทธิบัตรและการนำไปใช้ประโยชน์ ประกอบด้วย การใช้ข้อมูลใดบ้างในเอกสารสิทธิบัตร การใช้ข้อมูลรายการใดบ้างในแต่ละส่วนของเอกสารสิทธิบัตรและระดับของการนำไปใช้ การใช้ประโยชน์จากเอกสารสิทธิบัตร และระดับของการนำไปใช้ประโยชน์ และประสบการณ์ในการใช้ประโยชน์จากเอกสารสิทธิบัตร

ตอน ง เป็นคำถามเกี่ยวกับ ปัญหาการใช้เอกสารสิทธิบัตรและศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร ประกอบด้วย ปัญหาที่เกิดจากเอกสารสิทธิบัตร ปัญหาที่เกิดจากผู้ใช้อเอกสารสิทธิบัตร และปัญหาที่เกิดจากศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร

5. ทดสอบแบบสอบถามกับผู้ใช้งานที่กำลังใช้เอกสารสิทธิบัตรในศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร โดยการสุ่มเลือกผู้ใช้งานที่ศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร ทั้ง 2 แห่ง คือ ศูนย์ข้อมูลทรัพย์สินทางปัญญา กรมทรัพย์สินทางปัญญา และศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร กรมวิทยาศาสตร์บริการแห่งละ 5 คน รวมจำนวนทั้งหมด 10 คน

6. นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว แจกให้กับผู้ใช้ซึ่งเป็นกลุ่มประชากรตัวอย่างที่ศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร 2 แห่ง จำนวน 365 คน ดังนี้

6.1 ที่ศูนย์ข้อมูลทรัพย์สินทางปัญญา กรมทรัพย์สินทางปัญญา จำนวน 313 คน

6.2 ที่ศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร กรมวิทยาศาสตร์บริการ จำนวน 52 คน

ในการแจกแบบสอบถาม จะแจกแบบสอบถามให้แก่ผู้ใช้เอกสารสิทธิบัตรในศูนย์สารนิเทศสิทธิบัตร ทั้ง 2 แห่ง ดังกล่าว จนกว่าจะได้ข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถามครบจำนวน 365 คน

7. รวบรวมและวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้รับจากแบบสอบถาม โดยใช้วิธีทางสถิติ คือ หาความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน โดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติด้านสังคมศาสตร์ (Statistical Package for Social Science)

8. สรุปผลการวิจัย อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นแนวทางให้ศูนย์สารสนเทศสิทธิบัตรปรับปรุงการให้บริการ การให้คำแนะนำ การจัดทำเครื่องมือที่ใช้ในการเข้าถึงเอกสารสิทธิบัตร และการจัดหาเอกสารสิทธิบัตรให้เหมาะสม กับความต้องการของผู้ใช้

2. เป็นแนวทางให้เกิดความร่วมมือในการกำหนดนโยบายการดำเนินการ และให้ บริการเอกสารสิทธิบัตรร่วมกันของศูนย์สารสนเทศสิทธิบัตร รวมทั้งประชาสัมพันธ์ให้นักประดิษฐ์ นักวิจัย และผู้ผลิตของไทย นำความรู้ในเอกสารสิทธิบัตรไปใช้ประโยชน์ในการวิจัยและพัฒนาทางด้าน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และเพื่อส่งเสริมให้มีการลงทุนในภาคอุตสาหกรรมของประเทศมากขึ้น

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย